

TURINYS

Ižangos žodis.....	7
KARE	
Šeima karo metu	13
Atsisveikinimas su Hamburgu	31
„Mes – gvardija“ – <i>Waffen-SS</i>	45
Fronte.....	57
Nelaisvėje.....	74
ODISĖJA	
<i>Vojennoplennyje</i> – karo belaisviai	91
Gyvuliniame vagone per Balkanus.....	100
Talinas	112
Nedidelis stebuklas Kūčių vakarą.....	125
Pasakų valandos ir sukilimas.....	141
TUŠINAS	
Galutinė stotelė	161
Pagerėjimas	190
Jorka.....	204
Valia.....	210
Gyvenimas lageryje.....	222
Valsas ir tango Gorkio parke.....	233
Sugrįžimas namo	248
Pabaigos žodis	261
Viskas prasidėjo nuo storo voko.....	265

NELAISVĖJE

1945 metų gegužės 2 diena visada išliks mano atmintyje. Ryte mūsų būrio vadas pažadėjo, kad ateinančią dieną mus pakeis. Buvome jau minėto šlaito viduryje, kurio papėdėje atsivėrė plati lyguma. Toji lyguma jau buvo prieš žemė. Tupėjome duobėse ilgokame ruože, buvo gana rami diena. Gavau užduotį mūsų pozicijoje ieškoti paliktų šaudmenų, nes visuose fronto ruožuose jų labai trūko – neabejotinas žlungančios armijos požymis. Net ant dėžių su šaudmenimis buvo drausminantis užrašas: „Taupyti šaudmenis!“

Vos tik išėjau iš vado bunkerio, ore pajutau plazdenimą, kurio labai bijodavome, nes puikiai žinojome, ką jis reiškia. Į mus šaudė minosvaidžiai. Kitaip nei, pavyzdžiui, dar grėsmingesnių vadinamųjų Stalino vargonų, apie minosvaidžių šaudmenis pranešdavo pratisas švilpesys. Apačioje, lygumoje, matėme rusus. Nujausdamas, kad kažkas negerai, šokau ieškoti priedangos. Tačiau jau buvo per vėlu, kairėje šalia manęs sprogo sviedinys. Tarsi didžiulio vėzdo smūgis

kliudė mane ir parbloškė žemėn. Nors mina sprogo kairėje, kliudė mano dešinę kūno pusę, mat norėdamas apsisaugoti ant žemės griuvau remdamasis dešine ranka. Dešinėje krūtinės pusėje buvo sudraskyta uniforma, o dešinė ranka ėmė stipriai kraujuoti. Kraujas plūdo iš skylės uniformoje. Tą rytą buvo gana šalta, todėl buvau apsimojęs vilnones pirštines. Iš dešinės pirštines taip pat lašėjo kraujas. Dantimis perplėšiau pirštinę, nusitraukiau ją nuo rankos. Nuo mano sužeidimo vietos buvo maždaug 50 metrų iki kalvos viršūnės ir priedangos, kuri tikrai buvo verta tokio pavadinimo. Vienas draugas paėmė mano ginklą ir mane pakėlė. Abu nušlubavome viršūnės link. Rusai tai pamatė ir tučtuojau ėmė į mus šaudyti. Tą akimirką buvome visiškai neapsaugoti, jie šaudė į mus lyg į kiškius. Mums iš abiejų pusių švilpė kulkosvaidžių kulkos. Viena jų kliudė kairįjį mano sėdmenį.

Šešiolikmetis mano brolis Hermanas. Pasa nuotrauką įdrėskė minos skeveldra, sužeidusi mane Moravijos fronte. Nuotrauką laikiau kareivio knygelėje.

Mane paguldė ant apgadinto, bet dar važiuojančio tanko, kažkas mane laikė. Iki tvarstymo vietos važiovome du tris kilometrus, visą laiką buvau sąmoningas. Skausmas buvo nenusakomas. Kai privažiavome tvarstymo vietą, buvusią mokyklą, mane priėmė jaunas gydytojas su sanitaru. Dar buvo dešimt ar dvylika sužeistųjų. Staiga nugriaudėjo galingas sprogimas, paskui pasikartojo dar penkis kartus. „Tos nelemtos artilerijos atakos, – ėmė plūstis gydytojas. – Kaip dirbti, kai šitaip viskas dreba? – Tada paliepė sanitarui: – Viską paruoškite, turime persikelti, čia nebesaugu!“ Akivaizdžiai pervargęs sanitaras ėmė ant manęs bambėti, ar nesiteikčiau atsisėsti prie sienos, nestovėjęs kaip stuobrys. Kadangi mano užpakalis kraujavo ir jį baisiai skaudėjo, to padaryti negalėjau, todėl į mane bemat kreipėsi gydytojas. Jis paklausė: „Savižala?“ Ją buvo galima atpažinti iš aprūkusios žaizdos, o taip atsitikdavo, kai į savo kūną buvo nusitaikoma iš nedidelio atstumo. Matyt, savižala buvo paplitęs tų dienų reiškinys, kareiviams to beprasmiškas karo jau buvo gana. Jeigu ją nustatydavo ir gydytojas būdavo griežtas ir sistemai ištikimas vyras, grėšė karo teismas. Sanitaras apžiūrėjo mano žaizdą ir papurtė galvą: „Niekas sau į užpakalį nešauna!“ Jiedu prapliupo juokais. Taigi, teko kęsti dar ir patyčias. Ranką taip pat be galo skaudėjo. Kad tik neapsiverkus, galvojau, juk dar ir mazgote išvadins.

Laikiniai aptvarsčius žaizdą, mane išvežė sanitarų automobiliu, sutrumpintai vadinamu *sanka*. Taip pat ir *sankoje* tegalėjau stovėti ir vien kaire ranka laikyti savo kruvinas, sudrasdytas kelnes, kad nebūčiau pusnuogis. Keista, nors skaudėjo, jčiau gėdą, kuri tokioje padėtyje buvo visiškai nereikalinga.

Galiausiai *sanka* atgabeno mane į pagrindinę tvarstymo vietą, kuri buvo už penkių ar šešių kilometrų nuo fronto linijos, prie kurios tą dieną, laimei, judėjimo buvo nedaug.

Matyt, tebebuvo protektorate, bet netoli Austrijos sienos. Pagrindinėje tvarstymo vietoje teko laukti – maždaug parą! Žinoma, pirmiausia buvo operuojami sunkiai sužeistieji. Tik kitą dieną, gegužės 3-iosios vakarą, pagaliau atėjo mano eilė. Gydytojas, matyt, supratęs, kad bijau, paklausė, gal aš pirmiausia norįs pasiklausti radijo žinių. Tačiau šios buvo toli gražu nedžiuginančios, tad jis radiją išjungė. Be rankos ir sėdynės sužalojimų, dešinėje krūtinės pusėje buvo įstrigusi minos skeveldra. Gydytojas baiminosi, kad ji įsiskverbusi į plaučius, todėl pirmiausia reikėjo juos iširti.

Vis dėlto man pasisekė: vėliau paaiškėjo, kad plaučiai liko sveiki. Stipriai kraujavo alkūnė, joje buvo keletas skeveldrų, o kairiajame sėdmenyje žiojėjo gili žaizda.

Turėjau atsigulti ant operacinio stalo, pastatyto ūkininko trobos virtuvėje. Jau buvo vėlus vakaras, labai išvargusio veido gydytojas man ant burnos ir nosies uždėjo į tinklelį panašią kaukę. Tuomet užlašino ant jos eterio ir liepė giliai kvėpuoti. Buvo šlykštu. Matyt, norėdamas mane nuraminti, gydytojas pasakė: „Dėl savo artimųjų gali nesijaudinti, ką tik girdėjau, jog šiandien anglai Hamburgą užėmė be kovos.“ Tai buvo išties gera žinia. Mano gimtajam Hamburgui šis karas baigėsi. Tik man dar toli gražu ne.

Kai atsibudau, gulėjau daržinėje ant šieno šalia daugybės kitų sužeistųjų. Ranka buvo įtvare, klubai ir krūtinė aprišti popieriniais tvarsčiais, nes marlės seniai nebebuvo. Teko sukąsti dantis. Kelnės buvo suplyšusios, vietoje jų gavau žuvusio draugo kelnes, tiesa, gerokai per ilgas. Vėliau sanitaras patrumpino abi klešnes. Jam buvo manęs gaila, nes dejavau iš skausmo, o skausmą malšinančių vaistų nebuvo. Jis padovanojo man virtą kiaušinių sakydamas: „Štai, mažyli, daugiau nieko neturiu. Netrukus vėl viskas bus gerai.“ Mano švarkas buvo padėtas man vietoje pagalvės. Kruvini marškiniai gulė-

jo šalia, ant jų – skeveldrų suvarpyta kareivio knygelė. Kažkas ant jos buvo padėjęs juodą sužeistojo ženklelį. Kareivio knygelėje buvo toks įrašas: minos skeveldra dešinėje krūtinės pusėje, daug skeveldrų dešinėje alkūnėje ir paviršinė kulkos žaizda (minkštųjų audinių) kairėje sėdmenų pusėje.

Daržinėje gulėjo maždaug keturiasdešimt sužeistųjų. Iš visų pusių sklido dejonės. Man iš dešinės gulėjo du karininkai su sužalotomis galvomis ir kojomis. Ir dar buvo puskarininkis su „bombonešio tvarsčiu“: viena ranka buvo sutvarsatyta ir pritvirtinta prie klubo. Jis vaikščiojo aplink ir be paliovos plūdosi: „Ta šutvė, tas sušiktas karas!“ Kai atsigrėždavo mano pusėn, dėdavausi miegą. Girdėjau jį barantis: „Negaliu žiūrėti į tuos vaikus, jie turėtų ruošti namų darbus, užuot čia gulėję. Prakeikta šutvė!“ Užsimerkęs svarsčiau, kas ta šutvė. Be to, mano išdidumą žeidė, kad jis, kalbėdamas apie „tuos vaikus“, omeny akivaizdžiai turėjo mane. O aš juk save laikiau visaverčiu kareiviu, kuris jau turėjo net ir patirties fronte, kad ir nelabai didelės. Taip galvodamas tramdžiau skausmo ašaras.

Sužeistieji karininkai mano dešinėje kalbėjosi apie padėtį fronte. Sužinojau, kad rusai su amerikiečiais susitiko prie Elbės netoli Torgau miesto, kad Berlyne ir Breslau tebevyksta kovos. Jie taip pat žinojo, kad 16-oji ir 18-oji armijos apsuptos Kurlande²², tebesilaiko keletas tvirtovių prie Atlanto vandenyno, tik Norvegijoje ir Danijoje dar gana ramu. Atrodė, kad šis baisus karas po kelių dienų baigsis. Gana stabilus frontas tuo metu tebebuvo Čekoslovakijoje.

Mūsų lauko ligoninė buvo pietiniame protektorate. Praėjus trims dienoms po mano sužalojimo, gegužės 5-ąją, neramumai prasidėjo ir šiame krašte. Prahoje prasidėjo sukilimas, vėliau išplitęs ir kituose regionuose. Čekų sukilėliai

²² Kurlandas (vok.) – Kuršas, Latvijos istorinė ir etnografinė sritis į vakarus ir į pietvakarius nuo Rygos įlankos.

petys į petį su rusų perbėgėliais iš Vlasovo armijos kovojo su vokiečiais. Tai buvo tikras tautos sukilimas, virė aršios kovos.

Pirmieji ženklai buvo pasirodę jau anksčiau, todėl mus reikėjo skubiai evakuoti į Reichą. Buvome suskirstyti į „sėdinčius“ ir „gulinčius“ sužeistuosius ir susodinti į ligoninės traukinį, lydimą gydytojų bei sanitarų. Čekų mašinistai ir kūrikai buvo pasprukę, todėl sanitarams ir nesunkiai sužeistiesiems, kurie pajėgė nulaikyti kastuvus ir semti anglis, teko darbuotis garvežyje. Ir iš tiesų jiems pavyko išjudinti traukinį su maždaug 30 vagonų, kuriuose gulėjo apie tris šimtus sužeistųjų. Tačiau nukeliavome netoli. Mat Iglau²³, esančiame vos už kelių kilometrų į pietus, netoli Austrijos sienos, siautėjo sukilėliai, o vokiečių tankai juos vaikėsi. Todėl mūsų traukinys turėjo grįžti atgal.

Kurį laiką klaidžiojome. Niekas tiksliai nežinojo, kur vykstame. Kai beveik pasiekėme Linčą, vėl turėjome apsisukti atgal, nes miestą buvo ką tik užėmę amerikiečiai. Tik gegužės 7 dieną vakaruose esančio Pyseko apylinkėse Pietų Bohemijoje aklinoje geležinkelio atšakoje mūsų klajonės baigėsi. Iš miesto sklido trankūs maršai, aidėjo džiaugsmo šūksniai. Šiek tiek mokėjau čekų kalbą ir iš atsklindančių nuotrupų supratau, kad bet kurią akimirką reikėjo tikėtis įžygiuojančios Raudonosios armijos. Mums nuo tos minties kūnas ėjo pagaugais, labai bijojome. Kita vertus, vilties teikė gandas, neva miesto apylinkėse esą ir amerikiečiai. Tomis dienomis jautėmės lyg vėtrų nublokšti: kuris iš nugalėtojų netrukus nulems mūsų likimą?

Mat, nors mūsų būklė buvo prasta, jautėme, kad tikimybė išgyventi amerikiečių nelaisvėje bet kokių atveju didesnė nei sovietų. Rusų nelaisvės bijojo visi. Ypač aš, nes ant

²³ Iglau (vok.) – Jihlava.

rankos turėjau nenuginčijamą pagarsėjusios Hitlerio „elitinės kariuomenės“ ženklą. Visi žinojome, kaip Vermachtas elgėsi su sovietų politikais – be jokių užuolankų sušaudydavo. Tai nereiškia, kad troškome patekti į amerikiečių nelaisvę, bet joje galėjai tikėtis bent jau geresnio elgesio, buvo užtikrintas geresnis maitinimas, ankstesnis grįžimas namo, apskritai didesnė tikimybė išlikti gyvam. Lyg įsikibęs šiaudo puoselėjau viltį, kad dėl sužalojimų ir jauno amžiaus man pavyks išvengti karo nelaisvės. Ar 1918-aisiais po kapituliacijos sutriuškintoms kaizerio armijoms nebuvo leista saugiai grįžti namo? Žinia, viltis miršta paskutinė.

Mūsų vagoną prižiūrintis sanitaras buvo vardu Franzas – gerokai per trisdešimt, atsikišusiu pilvuku, ant kurio tabalavo sidabrinė laikrodžio grandinė. Franzas buvo ramus, mielas žmogus, kuris mus nuolat padrašindavo ir kartais parūpindavo ko nors užvalgyti, o tam reikėjo nemenko improvizatoriaus talento. Mat mūsų maisto atsargos buvo seniai išsekusios, bebuvo tik sausos duonos. Gegužės 8-ąją iš Pyseko pasigirdo garsios ovacijos, nuaidėjo žodis „kapituliacija“. Ir staiga prie vagonų išdygo amerikiečių kareivis su pakrypusiu šalmu ant galvos ir pistoletu-kulkosvaidžiu rankose. Jis vaikščiojo šalia traukinio. Pirmą kartą su „priešu“ susidūriau akis į akį. Keistas jausmas, nes nežinojome, ką nugalėtojai ketina su mumis daryti. Vyresni draugai sakė, esą geriau stovėti prieš amerikietį nei prieš rusą. Amerikietis paėjo trisdešimt metrų mūsų link, smalsiai pasižiūrėjo, nusijuokė ir šūktelėjo: „*How are you?*“ („Kaip sekasi?“). Paskui nuėjo. Vėliau atėjo daugiau amerikiečių, paveikslavo. Šit kaip, pagalvojau, tai šitai būna pralaimėjus karą: į tave pasižiūri iš arti, paklausia, kaip sekasi, ir vėl dingsta. Pirmosios „mano pralaimėjimo“ akimirkos ne tokios jau ir blogos, pamaniau. Toks nešališkas amerikiečių elgesys apmalšino mūsų baimę.

Lengviau atsikvėpėme. Negi neturėjome tam pagrindo? Šis beprotiškas karas pagaliau baigėsi, buvome gyvi ir džiaugėmės, kad gyvenimas teka toliau – nesvarbu kaip.

Vėliau pamačiau juodaodį amerikietį, ant kurio rankos buvo daugybė laikrodžių. Buvo nesunku nuspėti, iš kur juos buvo gavęs. Tačiau amerikiečiai už daiktus, kurie juos domino, duodavo ką nors mainais, dažniausiai cigarečių ar maisto. Tiesa, pasitaikydavo, kad ką nors iš mūsų atimdavo, bet tai būdavo išimtis. Žinoma, jie elgėsi kaip nugalėtojai ir akivaizdžiai mėgavosi turį galią prieš mus. Todėl vis įspirdavo, pravardžiudavo kopūstais, tačiau dažniausiai būdavo sąžiningi.

Netrukus pasirodė pirmieji rusai. Ir jie klausė, ar turime laikrodžių. Tačiau kitaip nei amerikiečiai, kas jiems patikdavo, rusai tiesiog pasiimdavo: bene iš visų sužeistųjų, kurie turėjo laikrodžius, jie buvo atimti. Aš laikrodžio neturėjau. Kai vėl atėjo rusas, mūsų sanitaras ramiai prie jo priėjo ir iš anksto pasakė: „Laikrodžių nebeturime.“ Rusas nusikvatojo ir parodė į sanitaro pilvą, ant kurio puikavosi sidabrinė laikrodžio grandinė, ir beregint ją nuplėšė. „Kaip kvailai išėjo“, – sududeno Franzas, o mes prapliupome juokais.

Rusai buvo daug valdingesni už amerikiečius. O aš netrukus prisiminiau, ką reiškia mirties baimė. Prie traukinio pasirodė rusas, kuris be tikslo šaudė į visas puses. Net jo paties draugai bijodami spruko šalin. Pro langą pamatęs jo veidą iškart supratau, kad jam ne visi namie. Jis įpuolė į mūsų vagoną – ir iškart nusižiūrėjo būtent mane. Pridėjo užtaisytą pistoletą-kulkosvaidį, kuriuo ką tik šaudė į visas puses lyg pamišėlis, man prie kaktos ir suriko: „*Davaj, Uri!*“²⁴ Ar kažkaip panašiai. Sustingau iš baimės. Toji akimirka buvo nereali, lyg

²⁴ „Sen laikrodį!“

trumpas baisus sapnas. Laimei, jis nuo manęs atsitraukė ir netrukus dingo. Dar ilgai buvau šoko būsenos. Susidūrimas akis į akį su mirtimi į mano atmintį įsirėžė visam gyvenimui.

Traukinyje pamažu darėsi ankšta. Sužeistuosius vieną po kito pamažu ėmė guldyti tiesiog šalia vagonų. O šie pradėjo skleisti gaudus apie blogą elgesį su SS kareiviais. Vienas jų tarė: „Tikiuosi, kad tarp jūsų nėra SS vyrų.“ Paskui patvirtino mano baiminimąsi: „Jūs nužudo pačiu žiauriausiu būdu.“ Puoliau į paniką, galvojau apie pabėgimą. Sanitaras mane ramino: „Tu dar jaunas, nieko tau nenutiks, neskubėk.“ O tada vėl prisiminiau seną kareivių išmintį: visada laikytis būrio. Jokių individualių veiksmų.

Vis dėlto užkasiau kareivio knygelę, nors tai nedavė jokios naudos, juk ant rankos turėjau nenutrinamą kraujo grupės žymę. Kad išvengtume antpuolių, gydytojas liepė ant traukinio užrašyti „US Hospital Train“. Nors šio melagingo užrašo gėdijomės, užtat išvengėme smalsių žvilgsnių, bet kentėme badą, nes maisto dabar visiškai nebegaudavome.

Ant Pyseko aklinių bėgių praleidome apie savaitę. Vargani ir pažeminti Hitlerio kariuomenės likučiai pasaulio istorijos nepaliestame užkampyje. Be vadų ir be orientacijos, pamiršti ir nepaisomi laimėtojų. Pamažu išseko paskutinės atsargos. Kas galėjo, maisto dar gaudavo iš amerikiečių, kurie tebesidžiaugė mainais ir tebetroško mūsų ženklelių, ordinų ir kitų blizgučių. Už juos siūlydavo cigarečių „Camel“, „Lucky Strike“ ir „Chesterfield“.

Gegužės 15 dieną mums buvo pareikšta, kad traukinys stovi ant demarkacijos linijos: į vakarus nuo mūsų galiojo amerikiečių žodis, į rytus – rusų. Tad buvome niekieno žemėje. Sprendimas dėl tolesnio mūsų likimo dar, matyt, nebuvo priimtas. Ir visa tai galėjo užtrukti, nes laimėtojai turėjo didesnių rūpesčių nei klausimas, ką daryti su vokiečių ligo-

ninės traukiniu. Iš pradžių ketinta traukinį artimiausiomis dienomis nugabenti į Vakarų zoną. Mūsų nuotaika akimirksniu pasitaisė. Tačiau džiaugiasi per anksti. Mat atėjo įsakymas traukinyje palikti ir aprūpinti tik gulinčius sužeistuosius. Nors mūsų sanitarai mus įvardijo kaip gulinčius, amerikiečių liepimu turėjau išlipti iš traukinio, kaip ir daugelis kitų mano draugų. Parinkimas buvo nemotyvuotas – o man ir vėl nepasisekė! Mūsų gydytojai tam priešinosi, ir jiems kartais pavykdavo, mano atveju, deja, nepavyko.

Vienas iš sužeistų kareivių, kurie vėliau buvo atgabenti į mūsų traukinį, buvo Horstas Friedemannas. Tą vaikina iš Leipcigo, tokio paties amžiaus kaip aš, pažinojau dar iš Konopackio pulko laikų. Per mokymus jis sugebėdavo daug vikriau už mane užšokti ant pravažiuojančio tanko ir pritvirtinti prieštankinę miną, nes aš to veiksmo labai bijojau. Jis pateko į prieštankinių kovotojų būrį ir vėliau kovose taip pat buvo sužeistas. Gegužės 5 dieną jis užlipo ant minos. Po kelių operacijų jam teko amputuoti koją iki šlaunies. Friedemannui, šiandien vėl gyvenančiam Leipcige, taip pat buvo išstatuirta kraujo grupė. Tačiau dėl sunkių sužalojimų jam buvo leista pasilikti sanitariniame traukinyje.

Drauge su 35 nesunkiai sužeistaisiais nušlubavome į netoliese esančius barakus, kuriuos pastatė Reicho darbo tarnyba karo metais. Siaubingai išsigandome pamatę, kad lagerį saugo rusai. Ar tai jau reiškė, kad mums gresia sovietų nelaisvė? Jei jau nesiseka, tai nesiseka, pagalvojau. Tačiau viskas dar galėjo pasikeisti į gera. Kitiems draugams likimas buvo dar negailėstingesnis. Šalia manęs pasiramščiuodamas lazda šlubčiojo feldfelbis su šautine žaizda pilve, kuris, amerikiečių nuomone, buvo seniai „išgijęs“. Nors tiesiai iki lagerio tebuvo 500 metrų, iki jo eidami visiškai nusivarėme nuo kojų. Lageryje jau buvo 200 belaisvių, be to, 300 moterų ir vaikų.

Civiliai buvo vokiečiai iš protektorato, pasitraukę nuo čekų antpuolių ir laukiantys, kol bus nugabenti į Vokietiją. Laimei, į lagerį negalėjo patekti čekų milicininkai, tada mums būtų buvęs galas. Tuo metu jie su niekuo daug nesiterliodavo. Vokiečiai, ypač uniformuoti, pirmosiomis pokario savaitėmis Čekoslovakijoje buvo beteisiai.

Vis dėlto tapome nugalėtojų savivalės aukomis. Dažnai pasirodydavo rusų kareiviai, kai kurie prievartaudavo moteris, užtat vaikams duodavo duonos arba virtą kiaušinį. Vėliau moterys ėmė ieškoti prieglobsčio pas mus. Kad jas apsaugotume, taip pat tam, kad pasidalytume kasdienius darbus, tokius kaip maisto paieškos arba gaminimas, sudarydavome „santuokas iš reikalo“. Aš taip pat buvau „santuokoje iš reikalo“ su Gizela, kuri augino dvi mažas mergaites, trejų ir ketverių metų Urselę ir Ingridą. Motina buvo maždaug 25-erių, rudaplaukė, liekna ir šneki. Daug kalbėdavo ir juokaudavo, norėdama pralinksinti savo išsigandusius vaikus. Mūsų santykiai buvo tik draugiški; vos pradėjusi kalbėti apie vyrą, kurį buvo suėmę čekai ir kurio greičiausiai nebebuvo gyvo, imdavo verksti. Man ji atrodė labai graži, slapčia vyliausi, kad tarp mūsų galėtų būti daugiau, bet nebuvo tikras dėl jos. Tikriausiai toji šeima iš Sudetų krašto patyrė daug žiaurumo, bet ji apie tai niekada nekalbėdavo.

Kai pasitaikydavo galimybė, daugelis draugų, taip pat ir moterų, eidavo pas čekų ūkininkus dirbti. Bandžiau ir aš, kiek leido sveikata. Ūkininkas, pas kurį patekau, buvo pavarde Pešvařas, labai malonus žmogus. Pamatęs, kad esu sužalotas, pasakė: „Gulk ten į daržą ir rink nuo bulvienojų vabalus.“ Tai buvo pramanytas užsiėmimas, nes jokių vabalų ten nebuvo. O už tai, kad kelias valandas per dieną dykas gulėjau laukuose, duodavo duonos ir bulvių. Jį džiugino mano vargana čekų kalba su Moravijos akcentu. Kitą kartą rusai išvarė

kasti duobių. Už lagerio liepė kasti duobes, ir gana dideles. Ten būsiančios naujos kapinės. Paklausę sovietų sargybinių, ką tuose kapuose laidos, išgirdome juoką ir atsakymą: „Aišku, kad jus...“ Šį juoką priėmėme už gryną pinigą: jis mums kainavo keletą bemiegių naktų. Taip ir nesužinojau, ką ten palaidojo, nes mirusiųjų, laimei, nebuvo. Bent jau tuo metu.

Kartą teko matyti, kaip vokiečių oberjefreitorius rusui, ketinusiame užkabinti moterį, veiksmingai ir taikliai kumščiu vožtelėjo į smakrą. Rusas, kuris buvo girtas, to aiškiai nesitikėjo ir tučtuojau dingo. Baiminomės skaudžių šio įvykio pasekmių. Iš tiesų kitą dieną pasirodė keli ginkluoti rusai ir ėmė šaudyti į orą, norėdami mus įbauginti. Laimei, tuo viskas ir baigėsi. Po kelių dienų susitikę rusų ir amerikiečių karininkai vėl sprendė mūsų likimą. Prasidėjo derybos – matyt, mūsų niekas nenorėjo. Tačiau šįkart susitarė, ir nuo šiol priklausėme rusams. Dėl milijonų į Vakarų plūstančių vokiečių kareivių paskutinėmis karo dienomis amerikiečiai džiaugėsi kiekvienu belaisviu, kurį paimdavo sovietai. Pirmiausia rusai pastatė prie mūsų barako sargybą ir aptvėrė lagerį ritiniu spygliuotos tvoros, kad pas mus niekas neprasiskverbtų. Nuo tos dienos antpuoliai baigėsi.

Vis dar nebuvo ko valgyti. Kas turėjo pakankamai jėgų, siūlydavosi į darbo komandą ir gaudavo šiek tiek maisto bei cigarečių. Kartą amerikietis norėjo duoti man cigarečių. Kitas įsikišo: „*Child, no smoking*“, – pasakė ir vietoje cigarečių davė man plytelę šokolado. Oi, kaip buvo skaudu! Ne dėl to, kad būčiau buvęs užkietėjęs rūkorius, šį žalingą įprotį įsitaisiau vėliau. Bet mainuose su draugais cigaretės turėjo daug didesnę vertę nei šokoladas. Tik viena „valiuta“ buvo dar vertingesnė. Tarp mūsų buvo bendražygių, kurie didžiąją dalį karo buvo dislokuoti Prancūzijoje, o paskui parsiušti į rytų arba pietryčių frontą. Jie tebeturėjo labai „laisvų“ erotinių nuotrau-